

Daria Sikorska

Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku

Stosowanie ewaluacji w praktyce pedagogicznej na przykładzie nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów z powiatu chojnickiego

Streszczenie

Ewaluacja pedagogiczna stanowi pojęcie szersze od diagnozy pedagogicznej. Dotyczy ona przebiegu, warunków i wyników procesu edukacyjnego w celu dokonania oceny wartości tego działania i uzasadnienia dotyczących go decyzji. Artykuł ma na celu przedstawienie opinii nauczycieli na temat sensowności i przydatności ewaluacji w procesie wychowania i nauczania.

Wstęp

Ewaluacja jest ważnym etapem pracy nauczyciela. Stanowi punkt wyjścia wszelkiego rodzaju planów działań. Dobra ewaluacja dostarcza wiedzy o kontekście programu, metodach pracy i formach nauczania, które mogą mieć wpływ na ostateczne efekty zamierzone i niezamierzone.

Artykuł ma na celu przedstawienie opinii nauczycieli na temat sensowności i przydatności ewaluacji w procesie wychowania i nauczania. Badaniu poddano nauczycieli ze szkół podstawowych i gimnazjów w powiecie chojnickim.

Istota ewaluacji

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele definicji ewaluacji, które podkreślają różne aspekty samego procesu ewaluacji, uwypuklających jej zróżnicowane cele, czy też odmienne kryteria samego momentu oceny. Najszerzej ujmując, ewaluacja to „systematyczne badanie społeczno-ekonomiczne oceniające jakość i wartość programów.”¹

Definiując ewaluację jako obiektywną i systematyczną ocenę programu (projektu), uwzględnić należy ocenę fazy planowania, sposobów wdrażania oraz rezultatów. Celem ewaluacji jest więc określenie adekwatności osiągniętych celów do potrzeb, efektywności, skuteczności, a także wpływu i trwałości osiągniętych zmian.²

Ustalenie rozmaitych rodzajów skutków, które są konsekwencją postępowania celowościowego, pozwala na ocenę tegoż postępowania.³ Przez ewaluację

¹ K. Olejniczak, *Teoretyczne podstawy ewaluacji ex-post* [w:] A. Haber (red.) *Ewaluacja ex-post. Teoria i praktyka badawcza*, PARP, Warszawa 2007, s. 16.

² M. Chudziński, W. Przybylski, *Jak skutecznie napisać projekt socjalny?* Poradnik dla potencjalnych projektodawców Europejskiego Funduszu Społecznego, Verlag Dashofer, Warszawa 2008, s. 45.

³ E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, *Wokół problemów działania społecznego*, Oficyna „Śląsk”, Katowice 1998, s. 71.

rozumie się wiele różniących się między sobą procesów. Jej zamierzeniem jest ustalenie, w jakim stopniu założone cele działania zostały lub są realizowane. Przez ewaluację można rozumieć proces zbierania informacji potrzebnych do podejmowania decyzji.

Podkreślić należy, że w ewaluacji ważny jest proces uczenia się poprzez wykorzystywanie zebranych informacji, a także wdrażanie wniosków z ewaluacji w proces podejmowania decyzji.

W ewaluacji podkreśla się szczególnie trzy elementy. „Po pierwsze, uwypuklany jest analityczny i systematyczny/systemowy charakter procesu (*systematic inquiry*). Oznacza to stosowanie podejścia naukowego popartego danymi, przestrzeganie rygoru badawczego wynikającego z kanonu badań nauk społecznych (niezależnie od jakościowej lub ilościowej orientacji badania czy łączenia metod badawczych). Po drugie, zaznacza się, iż ewaluacja bada zarówno jakość danej interwencji (*merit-quality*), jak i jej wartość w kategoriach finansowych, ekonomicznych (*worth-value*). Wreszcie trzecim elementem podkreślanym w definicjach ewaluacji jest to, iż badanie ewaluacyjne obejmuje ocenę zarówno procesów działania programu/projektu, jak i jego efektów”.⁴

Zdaniem B. Niemierko, ewaluacja pedagogiczna dotyczy przebiegu, warunków i wyników przebiegu procesu edukacyjnego w celu dokonania oceny wartości tego działania i uzasadnienia dotyczących go decyzji.⁵ Obejmuje informację potoczną, w postaci powszechnych przekonań, informację anegdotyczną, która opiera się na pojedynczych faktach, informację opisową, ograniczającą się do rejestracji zdarzeń, oraz informację badawczą, polegającą na ustalaniu zależności. Dotyczy systemów edukacji, placówek edukacyjnych, innowacji. Jest częścią procesu decyzyjnego, ale decyzję pozostawia właściwej władzy.⁶

Podobnie ewaluację traktuje H. Simons, podkreślając, że jest ona „procesem poszukiwania, gromadzenia i komunikowania w sposób jawny informacji mających pomóc w podejmowaniu decyzji”.⁷

Ewaluacja niesie ze sobą „systematyczne badanie zdarzeń, które mają miejsce w ramach aktualnie realizowanego programu lub stanowią jego konsekwencję. Badania te mają przyczynić się do usprawnienia zarówno tego programu, jak i innych, stawiających te same cele ogólne”.⁸

Ewaluacja jest szersza niż diagnoza edukacyjna, nastawiona na więcej źródeł informacji i bardziej związana z podejmowaniem decyzji metodycznych, organizacyjnych, kadrowych i finansowych. Stanowi to o jej znaczeniu społecznym, ale naraża na niebezpieczeństwa, od których diagnostyka edukacyjna była wolna.⁹

⁴ K. Olejniczak, *Teoretyczne...* op.cit., s. 16-17.

⁵ B. Niemierko (red.), *Diagnostyka edukacyjna*. Podręcznik akademicki, PWN, Warszawa 2009, s. 317.

⁶ B. Niemierko (red.), *Diagnostyka...* op.cit., s. 326.

⁷ Cyt za: G. Mazurkiewicz (red.), *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym*. T 1. Konteksty, Impuls, Kraków 2010, s. 46.

⁸ L. Korporowicz (red.), *Ewaluacja w edukacji*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1997, s. 57.

⁹ B. Niemierko (red.), *Diagnostyka...* op.cit., s. 318.

Ewaluacją może być proces szacowania zalet lub wartości jakiegoś obiektu. Jedno z najogólniejszych podejść do procesu ewaluacji traktuje tę ostatnią jako przedsięwzięcie badawcze pozwalające określić faktyczny stan rzeczy. Ogólna definicja ewaluacji traktuje ją jako przedsięwzięcie badawcze – jeden z rodzajów badań w naukach społecznych.¹⁰

Z powyższych rozważań wynika, że rozumienie pojęcia ewaluacji nie jest jednolite. Ma to źródło między innymi w różnacie określanym funkcjach tego przedsięwzięcia. Należy jednak przyjąć dość szeroko i pragmatycznie stosowane rozumienie ewaluacji jako przedsięwzięcia:

- a. zmierzającego do określenia, na podstawie właściwie zgromadzonych i przetworzonych informacji, w jakim stopniu dane rozwiązanie (np. program lub projekt) spełnia ustalone kryteria;
- b. w tym, w szczególności:
 - w jakim stopniu osiągnęło cele, dla których zostało podjęte,
 - jakie są relacje pomiędzy nakładami, działaniami i efektami tego rozwiązania.¹¹

Przykładowym kryteriom podlegać mogą w ewaluacji:

- osiągnane rezultaty (stopień realizacji założonych celów),
- koszty realizacji (czasochłonność, pracochłonność)
- możliwość realizacji,
- akceptacja zawartości programowych,
- adekwatność treści, metod, form zajęć do możliwości, potrzeb i oczekiwań jego uczestników (adresatów i realizatorów).

Wyjaśnienia wymaga też zagadnienie standard edukacji. Standard edukacyjny można rozpatrywać w trzech wymiarach: instytucjonalnym, społecznym i jednostkowym. Pierwszy określa jak powinna działać edukacja. Tak budowany standard edukacyjny jest dopiero przedmiotem rozliczenia za pomocą specjalnie konstruowanych narzędzi. Wymiar społeczny standardu określa, co jednostka powinna wnieść w życie społeczne, a czego się zrzec. Wymiar indywidualny (jednostkowy) określa zakładaną zmianę w wiedzy i umiejętności jednostki, dokonującą się wskutek oddziaływań wychowawczo-kształcących.¹²

Tym, co odróżnia ewaluację od innych narzędzi badania i dyscyplinowania sektora edukacji, są cztery kwestie:

- łączenie empirii (badanie programu i zjawisk pojawiających się jako konsekwencje programów) z charakterem normatywnym (ocenie struktury działań, ich logiki, ich wartości),
- utylitaryzm – ewaluacja ma wspomagać konkretnych odbiorców w konkretnej sytuacji, wywołać pozytywne zmiany i poprawiać jakość tak bieżącej, jak i przyszłych, analogicznych interwencji,
- interaktywność i negocjacyjne podejście do procesu badania, będącego jednocześnie procesem uczenia się,

¹⁰ Ibidem, s. 319.

¹¹ J. Górniak, K. Keler, *Ewaluacja i wskaźniki w cyklu planowania i realizacji polityk publicznych*, „Zarządzenie Publiczne” nr 1/2008, s. 114.

¹² A. Sajdak, *Edukacja kreatywna*, WAM, Kraków 2008, s. 218.

- ograniczona siła wpływu – zależna od chęci przyswajania wiedzy przez instytucje zlecające badanie i ich gotowości do zmian, reform (w odróżnieniu od audytu, wyniki ewaluacji nie mają żadnej prawnej siły dyscyplinującej).¹³

Warto jeszcze dodać, że w ewaluacji nie ma ustalonej listy metod i technik badawczych. Korzysta się w niej z metod ilościowych i jakościowych.

Wyniki badań

Badaniu poddano nauczycieli ze szkół podstawowych i gimnazjów w powiecie chojnickim. Skierowano do nich ankietę. Łącznie rozdano 160 ankiet, z czego jako materiał zwrotny uzyskano 122 ankiety. Ponieważ 2 ankiety nie spełniały wymogów badawczych, ostatecznie bazowano na 120 ankietach.

Tabela 1. Dobra znajomość założeń ewaluacji

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	56	35	91	75,8
2	nie	3	24	27	22,5
3	nie mam zdania	1	1	2	1,7
4	razem	60	60	120	100,0

Źródło: wszystkie tabele pochodzą z własnych opracowań autorki

Do dobrej znajomości założeń ewaluacji przyznało się łącznie 91 badanych nauczycieli, a więc 75,8% ogółu badanych. Takiej wiedzy nie posiada 22,5% badanych. Nie miało zdania na ten temat 1,7% ankietowanych.

Następnym aspektem badawczym były skojarzenia, jakie mieli badani z wyrażeniem „ewaluacja”.

Tabela 2. Skojarzenia badanych z wyrażeniem „ewaluacja” (badani mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	Służy podniesieniu jakości pracy	15	29	44	36,7
2	Jest sprawiedliwą formą oceny własnej pracy	13	27	40	33,3
3	Służy do oceny stopnia satysfakcji z udziału w zajęciach	11	14	25	20,8
4	Jest to systematyczne badanie służące ocenie jakości pracy	28	38	66	55,0
5	Służy do oceny stopnia realizacji założonych celów	38	22	60	50,0
6	Ewaluacja to inaczej diagnoza	43	35	78	65,0

¹³ K. Olejniczak, *Teoretyczne...* op.cit., s. 17.

Najwięcej skojarzeń ewaluacja wywołuje u nauczycieli ze stwierdzeniem, iż jest to inaczej diagnoza. Odpowiedzi takiej udzieliło 65% badanych. Jako systematyczne badanie służące ocenie jakości pracy uznało ewaluację 55% nauczycieli. Z kolei 50% stwierdziło, że pojęcie ewaluacji kojarzy im się z oceną stopnia realizacji założonych celów. Zdaniem 36,7% badanych ewaluacja służy podniesieniu jakości pracy, a jako sprawiedliwą formę oceny własnej pracy uznaje ją 33,3% badanych. W ocenie 20,8% ankietowanych ewaluacja służy do oceny stopnia satysfakcji z udziału w zajęciach.

Tabela 3. Bycie zwolennikiem stosowania ewaluacji w pracy zawodowej

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	28	15	43	35,8
2	nie	23	30	53	44,2
3	nie mam zdania	9	15	24	20,0
4	razem	60	60	120	100,0

Nie wszyscy nauczyciele (44,2%) są zwolennikami stosowania ewaluacji w pracy dydaktyczno-wychowawczej. Za korzystaniem z tej formy oceny własnej pracy opowiada się 35,8% badanych.

Tabela 4. Zainteresowanie grona pedagogicznego ewaluacją

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	26	15	41	34,2
2	nie	18	23	41	34,2
3	nie mam zdania	16	22	38	31,6
4	razem	60	60	120	100,0

Powszechnie wiadomo, że występują dwa rodzaje ewaluacji:

1. Ewaluacja wynikowa, która polega na tym, że sprawdza się, czy zostały osiągnięte założone cele. Czy podjęte zmagania zostały sfinalizowane sukcesem, czy porażką?
2. Ewaluacja procesu, będąca sprawdzeniem tego, co w rzeczywistości w trakcie realizacji programu się zdarzyło i jakie były tego przyczyny. Czy i w jaki sposób były realizowane uzgodnione zadania?

Tabela 5. Zastosowanie ewaluacji wyników w pracy zawodowej

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	55	43	98	81,7
2	nie	2	8	10	8,3
3	nie mam zdania	3	9	12	10,0
4	razem	60	60	120	100,0

Zastosowanie ewaluacji wyników w pracy zawodowej widzi 81,7% badanych. Przeciwnego zdania jest 8,3% badanych, a 10% nie ma na ten temat sprecyzowanej opinii.

Tabela 6. Zastosowanie ewaluacji procesu (programu) w pracy zawodowej

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	14	18	32	26,7
2	nie	28	24	52	43,3
3	nie mam zdania	18	18	36	30,0
4	razem	60	60	120	100,0

Spośród badanych zastosowanie ewaluacji procesu (programu) w pracy zawodowej widzi tylko 26,7% nauczycieli. Takiej konieczności nie dostrzega 43,3% badanych. Natomiast aż 30% nauczycieli nie ma zdania na ten temat.

Wynika z tego, że nauczyciele widzą sensowność prowadzenia ewaluacji w aspekcie wyników nauczania, a nie ewaluowania programów nauczania.

Tabela 7. Przydatność ewaluacji w opinii badanych nauczycieli

Lp.	Odpowiedzi	Nauczyciele szkół podstawowych	Nauczyciele gimnazjów	Ogółem	
				liczba	%
1	tak	30	35	65	54,2
2	nie	18	11	29	24,1
3	nie mam zdania	12	14	26	21,7
4	razem	60	60	120	100,0

Nie wszyscy badani nauczyciele przyznali, że ewaluacja jest przydatna. Jej niezbędność widzi 54,2% badanych. Przeciwnego zdania jest 24,1% ankietowanych. Wyrobionej opinii na ten temat nie miało 21,7% nauczycieli.

Zakończenie

Zadaniem ewaluacji jest dostarczenie nie tylko informacji, czy i w jakim stopniu zostały osiągnięte cele np. programu nauczania, lecz także w jaki sposób udało się to zrobić, a w warunkach porażki dlaczego nie powiodło się uzyskanie celów.

Ewaluacja powinna ustalić nie tylko stopień osiągnięcia tych celów, lecz także określić zakres przyczynowego oddziaływania programu i wskazać czynniki sprzyjające oddziaływaniu i hamujące go. Ewaluacja powinna więc być nastawiona na eksplorację i wyjaśnienie, a nie tylko na pomiar wyników.

Ewaluacja w dalszym ciągu wzbudza wśród nauczycieli wiele kontrowersji. Wynikać to może z faktu, iż w ewaluacji sięgać należy po bardziej złożoną metodologię, która opiera się nie tylko na badaniach ilościowych ale też jakościowych.

Bibliografia:

1. Chudziński M., Przybylski W., *Jak skutecznie napisać projekt socjalny?* Poradnik dla potencjalnych projektodawców Europejskiego Funduszu Społecznego, Verlag Dashofer, Warszawa 2008.
2. Górniak J., Keler K., *Ewaluacja i wskaźniki w cyklu planowania i realizacji polityk publicznych*, „Zarządzanie Publiczne” nr 1/2008.
3. Korporowicz L. (red.), *Ewaluacja w edukacji*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1997.
4. Marynowicz-Hetka E., Piekarski J., *Wokół problemów działania społecznego*, Oficyna „Śląsk”, Katowice 1998.
5. Mazurkiewicz G. (red.), *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym*. Konteksty, Impuls, Kraków 2010.
6. Niemierko B. (red.), *Diagnostyka edukacyjna*. Podręcznik akademicki, PWN, Warszawa 2009.
7. Olejniczak K., *Teoretyczne podstawy ewaluacji ex-post* [w:] A. Haber (red.) *Ewaluacja ex-post*. Teoria i praktyka badawcza, PARP, Warszawa 2007.
8. Sajdak A., *Edukacja kreatywna*, WAM, Kraków 2008.